

Dorota Dzięga, Andrzej Kasiborski, Dariusz Kopciowski, Alicja Wiśniewska

LAUR KONSERWATORSKI 2008

nagroda Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie

CONSERVATION LAURELS 2008 – the award of the Voivodship Landmark Conservator in Lublin

W 2008 roku wręczone zostały nagrody w ramach dziewiątej edycji Wojewódzkiego Konkursu o „Laur Konserwatorski”, organizowanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków, Wojewody Lubelskiego i Marszałka Województwa Lubelskiego.

Celem konkursu jest:

- wyłonienie wyróżniających się realizacji konserwatorskich cechujących się wysoką jakością, prawidłowością działań przy zabytku, szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie mu świetności i utrwalenie wartości oraz znaczenia,
- promocja dobrych wzorów realizacji prac przy zabytku, adaptacji i dbałości o jego właściwe utrzymanie i zagospodarowanie,
- uhonorowanie i wyróżnienie wzorowych inwestorów-gospodarzy zabytków i wykonawców prac.

Dotychczas „Laury Konserwatorskie” przyznano 25 realizacjom konserwatorskim, w jednym przypadku badaczowi i propagatorowi ochrony zabytków. W edycji konkursu 2008 kapituła pod przewodnictwem Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie postanowiła przyznać „Laury Konserwatorskie” czterem gospodarzom zabytków, wypełniającym zasady określone w regulaminie konkursu.

Laur Konserwatorski 2008 otrzymali:

1. Parafia rzymskokatolicka pw. św. Anny w Białej Podlaskiej – za kompleksowy remont i konserwację kaplicy „Radziwiłłowskiej”

Bialski Kościół farny pw. św. Anny powstał dzięki staraniom Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sie-

rotki”, nawróconego na katolicyzm protestanta, który ponownie erygował w Białej parafię, a w latach 1597-1603 zbudował dla niej kościół. W 1635 roku powiększono go o kaplicę Wołłowiczów, a w latach 70. XVI stulecia o interesującą nas kaplicę Radziwiłłów. Prace prowadzone przez nieznanego muratora kontynuowano aż do 1694 r. Za patrona kaplicy obrano św. Jana Kantego, opiekuna środowisk akademickich. Kaplica Radziwiłłowska została dostawiona do północnej ściany nawy kościoła. Posiada zwartą prostopadłościenną bryłę i kwadratowy zewnętrzny narys. Wnętrze kaplicy założone zostało na rzucie kwadratu o ściętych narożach – ośmioboku podtrzymującego pendentywy kopuły. Na nich oparto profilowany gzyms – pierścień kopuły. Przy ścianach północnej i wschodniej usytuowano ołtarze, na zachodniej umieszczono tablicę z relikwiami. Architekturę kaplicy uzupełnia bogata dekoracja sztukatorska w czaszy kopuły, stanowiąca obramienie dla trapezoidalnych pól zawierających główne kompozycje malarskie. Umieszczone pomiędzy nimi ośmioboczne medaliony są podtrzymywane przez pełnoplastyczne figury aniołów. W pendentywach umieszczono postacie świętych: św. Katarzyny Aleksandryjskiej (patronki Katarzyny z Sobieskich), św. Karola Boromeusza (patrona jej syna Karola Radziwiłła), św. Jana Chrzciciela i św. Jadwigi (pierwszej patronki kościoła bialskiego). Program uzupełniają malowidła w łuku arkady wejściowej, ołtarze, pole epitafijne i relikwie, umieszczone na ścianie zachodniej kaplicy. Główne kompozycje malarskie, zawierające sceny z życia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, odzwierciedlają przekonanie fundatorów dekoracji kaplicy – Katarzyny z Sobieskich Radziwiłłowej (siostry Jana III Sobieskie-

go) i jej męża Michała Krzysztofa – o świętości przodka. Sceny główne podkreślają dekoracyjne ramy otoczone obłokami, puttami, anielskimi główkami, girlandami kwiatowo-owocowymi. W podniebieniu latarni umieszczono wyobrażenie Gołębicy Ducha Świętego. W roku 1738 rzemieślnicy pracujący w kaplicy wznieśli pożar. Usuwanie jego skutków zlecono artystom pracującym na białym zamku, nadzór nad nimi powierzono majstrowi Karolowi Prel (Proel). Były to swoiste pierwsze prace „konserwatorskie”. Znaczniejsze prace, związane z remontem dachu kaplicy wykonano pod nadzorem architekta Maksymiliana Pawłowskiego dopiero w 1873 r. Prace konserwatorskie przy malowidłach wnętrza rozpoczęto w 1899 r. Prowadzili je artyści Rudziński i Wiśniewski z Warszawy. Odnowiono wówczas kaplicę i oczyszczono ołtarze. Znajdujące się w złym stanie malowidła temperowe gruntownie przemaalowano, zakładając na nie nową olejną warstwę. Jednak pomimo powtórzenia kompozycji utracono bezpowrotnie ich XVII-wieczny charakter. Kolejne prace zabezpieczające prowadzono przy malowidłach w 1953 r., a następne w latach 1989-91. Wykonywane były przez konserwatorów Jana Maziarza oraz Andrzeja i Antoniego Guzików. Przeprowadzone z inicjatywy księdza Zbigniewa Bieńkowskiego (przez konserwatorów Jadwigę Jaworską i Jacka Jaworskiego) nagrodzone prace konserwatorskie miały na celu przywrócenie pierwotnego wyglądu kaplicy. Konserwacją objęty został jej malarsko-sztukatorski wystrój oraz oba ołtarze. W oparciu o badania wykonane w laboratorium Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie określono pierwotne białe-żółte wybarwienie stiuku oraz jego różowo-ugrowe dopełnienie farbą wapienną. Zdjęto kilka warstw późniejszych przemaalowań. Pod nimi, bezpośrednio na stiukach odkryto zaczerwienienia będące śladem XVIII-wiecznego pożaru. Po zdjęciu grubych warstw farby stiuki odzyskały ostrość modelunku i kształtu. Przeprowadzono także konserwację zachowawczą malowideł ściennych. Wykonane prace konserwatorskie pozwoliły na przywrócenie dawnego wystroju wnętrza kaplicy, potwierdziły ich materiałowo-strukturalną oryginalność, jednorodność powstania i zwiększyły prawdopodobieństwo właściwego datowania. Przy okazji prac odkryto „relikwie” Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, co uwiarygodniło ideowe przesłanie kaplicy. Prace sfinansowane zostały przez parafię przy nieznanym wsparciu z budżetu Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

2. Jolanta i Jarosław Stańczakowie – za remont drewnianego dworu w Leścach, gm. Garbów

Drewniany dwór w Leścach wzniesiony został przez rodzinę Trzczańskich w 1856 roku i w rękach ich spadkobierców pozostawał do wybuchu II wojny światowej. Od 1945 roku do roku 2000 w zabytku swą siedzibę miała szkoła podstawowa. Z powodu braku stałej, bieżącej dbałości o jego zabytkową strukturę znalazł się w bardzo złym stanie technicznym – co dotyczyło niemal wszystkich elementów konstrukcyjnych, w tym stropów, więźby dachowej, pokrycia dachu, ścian konstrukcyjnych, a także podłóg i stolarki okiennej.

Z chwilą przejścia zabytkowego założenia dworsko-parkowego w Leścach przez Państwa Jolantę i Jarosława Stańczaków przystąpiono do opracowania dokumentacji projektowej (inventaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej, ekspertyzy technicznej, projektu budowlanego) oraz w oparciu o jej założenia – do prac wykonawczych.

W pierwszym etapie wykonano wstępne prace zabezpieczające (umożliwiające nowym właścicielom zamieszkanie w zabytku), a w kolejnym przystąpiono do kompleksowego remontu. Analizy i badania pozwoliły stwierdzić, że dwór wybudowano z bali modrzewiowych na podwalinie i ceglanej podmurówce. Analiza ikonografii pozyskanej przez właścicieli zabytku (od potomków rodziny Trzczańskich), a także sondaże badawcze pozwoliły na stwierdzenie, że jego elewacje były pierwotnie w całości tynkowane, a dach kryty był gontem. Bazując na tych ustaleniach i przekazach, przywrócono pierwotny wystrój elewacji, a dach pokryto gontem. Wcześniej konserwacji poddano drewniane elementy konstrukcji, w tym modrzewiowe bale ścian, drewniane stropy i więźbę dachową. Z równym zaangażowaniem Inwestorzy podeszli do konserwacji pozostałych elementów zabytkowego dworu, takich jak m.in. stolarka okienna i drzwiowa oraz główna klatka schodowa z widoczną datą budowy dworu na balustradzie – dodając przy tym nowe elementy współgrające z historyczną całością (piec, kamienne posadzki w części pomieszczeń).

Uratowanie drewnianego dworu przed zniszczeniem poprzez gruntowny remont powiązany z konserwacją elementów historycznego wystroju wyróżnia zgłoszoną inwestycję spośród innych tego typu obiektów na terenie województwa lubelskiego. Na uwagę zasługuje także fakt prowadzenia remontu wyłącznie przy udziale środków własnych.

Ryc. 1. Czasza kopuły kaplicy Radziwiłłowskiej przy kościele pw. św. Anny w Białej Podlaskiej
 Fig. 1. The dome of the Radziwiłł Chapel in the church of St. Anna in Biała Podlaska

Ryc. 2. Wnętrze kościoła parafialnego pw. św. Anny i św. Joachima w Annapolu
 Fig. 2. The interior of the parish church of St. Anna and St. Joachim in Annapol

Ryc. 3. Elewacja frontowa drewnianego dworu w Leścach
 Fig. 3. The front elevation of the wooden manor house in Leśce

Ryc. 4. Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła w Niedzwicy kościelnej
 Fig. 4. The parish church of St. Bartholomew the Apostle in Niedzwica Kościelna

Ryc. 5. Nagrodzeni w konkursie o Laur Konserwatorski 2008 wraz z patronami nagrody. Od lewej stoją: Wicemarszałek Województwa Lubelskiego – Jacek Sobczak, ks. Antoni Bezpalko – inicjator remontu kościoła w Annapolu, ks. Jan Kielbasa – proboszcz parafii rzymskokatolickiej w Niedzwicy Kościelnej, Wicewojewoda Lubelski – Henryka Strojnowska, Jarosław Stańczak i Jolanta Stańczak – właściciele dworu w Leścach, ks. Zbigniew Bieńkowski – inicjator prac konserwatorskich w kaplicy Radziwiłłowskiej przy kościele św. Anny w Białej Podlaskiej, Halina Landecka – Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Lublinie, Dariusz Jankowski – Dyrektor Departamentu Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego
 Fig. 5. The winners of the Conservation Laurels Contest in 2008, together with the founders of the award

3. Parafia rzymskokatolicka pw. św. Barłomieja Apostoła w Niedrzwicy Kościelnej – za kompleksowy remont i konserwację kościoła parafialnego

Parafia w Niedrzwicy Kościelnej powstała prawdopodobnie na przełomie XIV-XV w. Informacje źródłowe z lat 1529, 1603 i 1716 mówią o wcześniejszych świątyniach drewnianych. Obecny kościół powstał z fundacji Tomasza Dłuskiego w latach 1797-1801. W roku 1914 świątynia została spalona przez wojska austro-węgierskie, po czym odrestaurowana w 1918 roku – staraniem ks. S. Gluzińskiego. W czasie odbudowy nie wprowadzono zmian w wystroju architektonicznym kościoła, zachowując jego klasycystyczną formę.

Kompleksowe prace wykonane w latach 2001-2007 objęły swym zakresem wnętrze kościoła i jego elewacje, dzwonnice, a także teren dawnego cmentarza przykościelnego wraz z drzewostanem. Kolorystykę wnętrza i elewacji ustalono na podstawie sondażowych badań tynków i warstw malarskich.

We wnętrzu, które poprzednio było malowane w latach 1983-1984, przywrócono pierwotny wystrój. Zlikwidowano współczesne, drewniane boazerie (nałożone na malowane olejną farbą lamperie) odsłaniając i remontując lico tynkowanych ścian. W prezbiterium zlikwidowano drewniane podesty, wprowadzając posadzkę z kamienia naturalnego oraz ołtarz soborowy i ambonkę – w nawiązaniu do historycznego wystroju wnętrza. Kamienne posadzki wykonano również w zakrystiach. Wymieniono ślusarkę okienną, wprowadzając witraże. Kolorystykę wnętrza utrzymano w tonacji różu angielskiego, odtwarzając marmoryzację półkolumn oraz wg zachowanych wzorów głowice pilastrów w nawie – zniszczone podczas pożaru w 1914 roku. We wnętrzu konserwacji poddano wszystkie ołtarze oraz ambonę.

Remont elewacji poprzedzono wykonaniem izolacji pionowej fundamentów, wykonując w dalszej kolejności: wzmocnienie nadproży, uzupełnienie ubytków tynku (tynki renowacyjne położono w partii przyziemia) i detalu architektonicznego, naprawę murów, obłożenie piaskowcem cokołu i scalenie kolorystyczne.

Analogicznym zakresem robót objęto dzwonnice, remontując przy okazji mur ogrodzeniowy wraz z kapliczkami. Przeprowadzono także prace porządkowe i pielęgnacyjno-konserwatorskie przy drzewostanie w otoczeniu świątyni.

Szeroki zakres prac remontowych (wykonany przy udziale dyplomowanych konserwatorów dzieł sztuki (Moniki Konkolewskiej oraz Anny i Marka Trochów) i ich kompleksowość pozwoliły na przywrócenie historycznego wystroju wnętrza kościoła.

Remont prowadzony był przy bezpośrednim wielkim zaangażowaniu ks. Proboszcza Jana Kiełbasy oraz parafian wyłącznie ze środków własnych parafii w Niedrzwicy Kościelnej.

4. Parafii rzymskokatolickiej pw. św. Jochima i św. Anny w Annopolu – za kompleksowy remont i konserwację drewnianego kościoła parafialnego

Drewniany kościół parafialny wzniesiony został w 1740 roku z fundacji Jana Tomasza Morsztyna. Do 1886 roku pełnił funkcję kościoła filialnego przynależnego do parafii w Świeciechowie. Poprzednie remonty przeprowadzono w 1911 roku oraz po zniszczeniach w czasie I wojny światowej.

Na początku lat 90. XX w., z uwagi na zły stan techniczny świątyni i pozostawienie jej bez użytkowania, rozważano rozbiórkę i translokację do pobliskiej miejscowości Opoka. Od propozycji tej odstąpiono przystępując w 1996 roku do prac remontowo-konserwatorskich, które początkowo objęły wzmocnienie fundamentów, wymianę belek podwalinowych i szalowania, impregnację drewnianych elementów konstrukcyjnych, a także zamianę blaszanego pokrycia dachu na gontowe.

Od 2001 roku rozpoczęto remont wnętrza kościoła, usuwając w pierwszym etapie wtórne boazerie (z lat 70. XX w.) zajmujące całą wysokość ścian wnętrza. W ramach tych robót przeprowadzono także konserwację konstrukcji zrębowej ścian, podsufitki i balustrady chóru. Zaimpregnowano także wieżbę dachową.

Bazując na przekazach ikonograficznych, zapisach ksiąg parafialnych, a także badaniach konserwatorskich za możliwe uznano pokrycie stropu nawy i prezbiterium polichromią nawiązującą tematyką do pierwotnej dekoracji przedstawiającej sceny Przemienienia Pańskiego i Oko Opatrzności. W ramach remontu sufitu w nawie głównej odtworzono pierwotne fasety wraz z gzymsem, skorygowano wysokość lisic i podciągów, na belce tęczowej zamontowano krucyfiks. Po usunięciu boazerii i przeprowadzeniu badań konserwatorskich konserwacji poddano zachowaną XVIII-wieczną dekorację malarską ścian. Wykonano także prace przy rekonstrukcji drewnianej podłogi w zakrystii i schodów w kruchcie prowadzących na chór. Odtworzono stolarkę okienną wg historycznych wzorów, przywrócono kamienną posadzkę w kruchcie i nawie. Zaimpregnowano gontowe pokrycie dachowe i drewniany szalunek elewacji.

Równolegle z remontem elementów konstrukcyjnych i konserwacją malarskiego wystroju wnętrza, w latach 1997-2007 przeprowadzono pełną konserwację ołtarza głównego (św. Anny Samotrzeć), dwóch ołtarzy bocznych (św. Antoniego

i św. Jana Ewangelisty) oraz ambony. Przeprowadzono także pełną konserwację stacji drogi krzyżowej.

W wyniku opisanych wyżej działań przywrócono świątyni jej stan i charakter z okresu wzniesienia, tj. ok. 1740 roku.

Opisane wyżej roboty budowlane i prace konserwatorskie przeprowadzono przy pomocy finan-

sowej z budżetu Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na szczególne wyróżnienie przy realizacji inwestycji zasługuje emerytowany obecnie ksiądz proboszcz Antoni Bezpalko, dzięki zaangażowaniu którego drewniana zabytkowa świątynia odzyskała dawną świetność.

Streszczenie

W 2008 roku wręczone zostały nagrody w ramach dziewiątej edycji Wojewódzkiego Konkursu o „Laur Konserwatorski”, organizowanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków, Wojewody Lubelskiego i Marszałka Województwa Lubelskiego.

Celem konkursu jest:

- wyłonienie wyróżniających się realizacji konserwatorskich cechujących się wysoką jakością, prawidłowością działań przy zabytku, szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie mu świetności i utrwalenie wartości oraz znaczenia,
- promocja dobrych wzorów realizacji prac przy zabytku, adaptacji i dbałości o jego właściwe utrzymanie i zagospodarowanie,
- uhonorowanie i wyróżnienie wzorowych inwestorów-gospodarzy zabytków i wykonawców prac.

Dotychczas „Laur Konserwatorski” przyznano 25 realizacjom konserwatorskim, w jednym przypadku badaczowi i propagatorowi ochrony zabytków. W edycji konkursu 2008 kapituła pod przewodnictwem Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie postanowiła przyznać „Laur Konserwatorskie” czterem gospodarzom zabytków, wypełniającym zasady określone w regulaminie konkursu.

Laur Konserwatorski 2008 otrzymali:

1. Parafia rzymskokatolicka pw. św. Anny w Białej Podlaskiej – za kompleksowy remont i konserwację kaplicy „Radziwiłłowskiej”.
2. Jolanta i Jarosław Stańczakowie – za remont drewnianego dworu w Leścach, gm. Garbów.
3. Parafia rzymskokatolicka pw. św. Bartłomieja Apostoła w Niedrzwicy Kościelnej – za kompleksowy remont i konserwację kościoła parafialnego.
4. Parafia rzymskokatolicka pw. św. Joachima i św. Anny w Annopolu – za kompleksowy remont i konserwację drewnianego kościoła parafialnego.

Abstract

In 2008, prizes were awarded in the 9th edition of the Voivodship Contest for “Conservation Laurels”, organised by the Voivodship Landmark Conservator in Lublin under the patronage of the General Landmark Conservator, Governor of Lublin Voivodship and the Marshal of Lublin Voivodship.

The aim of the contest is:

- selecting outstanding conservation realisations characterised by their high standard, appropriate work on the landmark, particular care for its complex restoration to its former glory and preserving its value and significance,
- promoting good models of project work on the landmark, its adaptation and care for its proper maintenance and further exploitation,
- honouring and distinguishing perfect investors-hosts of such landmarks and their contractors.

So far 25 conservation realisations were awarded “Conservation Laurels”, in one case the winner was a scientist and promoter of landmark conservation. In the contest in 2008, the chapter chaired by the Landmark Conservator for Lublin Voivodship decided to award „Conservation Laurels” to four landmark hosts who have fulfilled the rules defined in the contest regulations.

In 2008 the Conservation Laurels were awarded to:

1. Roman – Catholic parish of St. Anna in Biała Podlaska – for the extensive renovation and conservation of the Radziwiłł Chapel.
2. Jolanta and Jarosław Stańczak – for the renovation of a wooden manor house in Leśce, district. Garbów.
3. Roman – Catholic parish of St. Bartholomew the Apostle in Niedrzwica Kościelna – for extensive renovation and conservation of the parish church.
4. Roman – Catholic parish of St. Joachim and St. Anna in Annopol – for extensive renovation and conservation of the wooden parish church.